

הרב אריה ויסרוזן

"מי את בתי"?

(רות ג', טז)

רות מופיעה במגילה הנושאת את שמה, פעמים **כרות** ופעמים **כרות המואביה**, או **נערה מואביה** – הלא דבר הוא! מה ראה הכתוב להוסיף או להשמיט את התואר "**מואביה**" בצמוד לשמה של "**רות**"?

פולמוס רות המואבית מתעורר בימי דוד

במדרש רות רבה (פרשה ח', א) מובא: "ד' אבא פתח: 'רגזו ואל תחטאו' (תהלים פ"ד) אער דוד לפני הקב"ה עד איפתי הם פתרגזים עלי ואופרים לא פסול פשפחה הוא? ולא פרות העזאביה הוא?" מדברי ר' אבא נראה לכאורה שאי הבהירות בדבר ההלכה "עפוני ולא עפונית, עואבי ולא עואבית" נמשכה עד ימי דוד.

הנחה זו אפשר לבסס מתשובת דואג האדומי לשאלתו של שאול "בן מי זה הנער...?" (שמי"א י"ז). הגמי ביבמות עו, ע"ב מסבירה ששאלת שאול לא הייתה שאלה אינפורמטיבית אלא שאלה מהותית: "אאבנה קא עשאיל... אי פפרץ אתי אי פזרח אתי. אי פפרץ אתי – עלכא הוי, שהעלך פורץ לו גדר ואין פפוזין בידו". כלומר, שאול חושש מאובדן המלוכה ובא דואג האדומי ומרגיע את שאול ואומר לו (שם): "עד שאתה עשאיל עליו אם הגון הוא לעלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי הוא לבא בקהל אם לאו, פ"ט דקאתי פרות העזאביה". וכאשר מתפתח ויכוח בין דואג לאבנר הטוען: "תנינא – עפוני ולא עפונית, עואבי ולא עואבית", דואג לא מוותר ומקשה מספר קושיות על הלכה זו ומביא את אבנר ואת יושבי בית המדרש למצב של "אישתניק". הם נשארו ללא מענה.

בהמשך למציאות זו, אומרת הגמי ביבמות עז: "בעי דואג לאכרוזי עליה" על דוד שהוא פסול קהל. מיד בא עמשא וחתך את הויכוח: "אער רבא: עלפד שחגר עפשא חרבנו כישפעאל ואפר כל פי שאינו שופע הלכה זו יידקר בחרב, כך פקובלני פבית דינו של שפואל הרפתי, עפוני ולא עפונית עואבי ולא עואבית".

ההכרעה בשאלת ה"מואבית" קדמה לימי דוד

עיון נוסף במקורות הנ"ל מעלה שהלכה זו הייתה עמומה אך לאו דווקא בתקופה זו אלא בתקופה קדומה יותר.

כאשר דוד אומר – ע"פ המדרש דלעיל – "עד איפתו הם פתגזים עלי ואופרים לא פסול עשפחה הוא", כוונתו לומר, נכון שבזמן מהזמנים העלו את השאלה, האם מואביה יכולה לבוא בקהל! אבל הרי הבעיה כבר נפתרה לפני זמן רב, ומדוע מרגיזים ובאים עליו בעלילה זו שנים רבות לאחר שנפסק להלכה עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית. כך גם ניתן להבין את פירושו של רש"י על הפסוק "כל מזוטיך אמונה שקר רדפוני" – מואבי ולא מואבית והס על שקר רדפו לאוסרני" (תהלים קי"ט, פו).

גם מתשובתם של אבנר וחכמי בית המדרש שהובאו לעיל: "תנינא: עמוני ולא עמונית עואבי ולא עואבית", משתמע בצורה ברורה ביותר שאי הבהירות ביחס להלכה זו כבר לא קיימת. דואג האדומי מעוניין לעורר את הפולמוס מחדש כדי להרגיע את שאול והצלחתו חלקית וזמנית בלבד, והיא באה לידי ביטוי בשאלתו של שאול: "בן מי זה העלם?" וכדרשת חז"ל: "הלכה נתעלפה עמוני", "ההלכה הידועה" מואבי ולא מואבית. כדי לא לתת לבעיה זו לעלות על פני השטח לקח עמשה את החרב בידו ואמר: "פי שאינו שופע הלכה זו ידקר בחרב".

סוגיית ה"מואבית" כרקע לעלילת מגילת רות

הדרשה המצמצמת את הכתוב, "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כ"ג, ז) לעמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית – לא הייתה ברורה דיה בתקופתו של בעז. נראה שהשימוש בתואר ה"מואביה" או השמטתו במגילת רות, מהווה מפתח לאי בהירות זו, לכל אורכה של המגילה.

נתבונן אי"כ בכל פעם שניפגש בשם "רות" או בשמה המורחב יותר "רות המואביה". שלוש פעמים מופיעה רות בפרק אי כ"רות" ללא תוספת התואר "מואביה":

בפסוק ה: "שם האחת ערפה ושם השנית רות".

בפסוק יד: "ותישק ערפה לחמותה ורות דבקה בה".

בפסוק טו: "ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחרריך".

כל זמן שרות לא הגיעה לארץ ישראל היא נקראת "רות", ללא תוספת התואר "מואביה". עדיין לא התעוררה בעיית ה"מואביות" שלה. רק כאשר נעמי ורות באות לבית לחם, "ויהי כבואנה בית לחם ותהום כל העיר עליהם" (שם פסוק יט) הן שומעות בתוך כל ההמולה של "קבלת הפנים", את הלחישות על "פסולת החיתון", על "המואביה" שהביאה נעמי.

מכאן מתחיל הכתוב לצרף אל רות את התואר "מואביה", וזאת כדי להדגיש את הבעיה המיוחדת של רות כפסולת חיתון. לפיכך אנו קוראים בפסוק כב: "ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מואב והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים".

אם בהופעתה של רות בפעם השלישית במגילה, כאשר היא מדברת נאמר: "ותאמר רות", הרי שבהופעתה במגילה בפעם החמישית – בהיותה בבית לחם –

כאשר היא מדברת נאמר: "ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו" (פרק ב', ב).

יחסו של בועז ל"מואביותה" של רות

בי"מקרה" מגיעה רות המואביה לחלקת השדה אשר לבועז ובי"מקרה" בועז מגיע גם הוא באותו זמן לשדה. לשאלתו "למי הנערה הזאת?" עונה "הנער הניצב על הקוצרים", נערה זו באה עם נעמי משדה מואב, זאת לא סתם נערה אלא "נערה מואביה היא" (ב', ו) זאת הנערה "הבעייתית", כנאמר בספר דברים "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" (כ"ג, ד).

בועז השומע היטב את דברי הנער ואת משמעותם, משמיט מיד את המילה "מואביה" ופונה אליה: "ויאמר בעז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נערותי" (ב', ח). בדיון הציבורי שהתעורר בבית לחם בדבר כשרותה/פסולתה של רות מלבוא בקהל, מגלה לנו הכתוב ע"י השמטת המילה "מואביה" שלבועז יש עמדה ברורה והיא "מואבי ולא מואבית", דהיינו רות כשרה לבוא בקהל. העבר המואבי שלה לא מהווה פגם, וזאת הסיבה ליחס המיוחד שהוא מגלה כלפיה "הלא ציוויתי את הנערים לבלתי נגעך". רות ששמה לב ליחס החם והלבבי שמפגין כלפיה בועז, שואלת אותו: "מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני". אך היא לא שמה לב ולא מעלה כלל בדעתה שבעיית "המואביות" עומדת בפני פתרון. לכן היא מחזקת את שאלתה ומדגישה "זאנכי נכריה" (שם, פס' י).

רות שלא הכירה ואף לא שמעה על בועז לפני הפגישה המקרית בשדה, חוזרת אל נעמי ומדווחת לה: "שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז" (יט). אצל נעמי נדלק ניצוץ, אולי יש פתרון ל"בעיה" של רות, והיא מגלה לה "קרוב לנו האיש מגואלנו הוא" (כ). רות ממשיכה בדיווח, כמואביה, "ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי" (כא). ברגע זה הניצוץ שנדלק אצל נעמי בתחילת דיווחה של רות מתחזק ומתעצם לאור גדול. נעמי מסיקה מסקנה חד משמעית שלבועז אין בעיה במואביות של רות, ולכן היא פונה אליה מיד בשמה רות, בהשמטת התואר מואביה: "ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר" (כ"ב).

יוזמת נעמי להבהרת סוגיית ה"מואביות"

בפרק ג' מציעה נעמי לרות הצעה נועזת ביותר. בועז זורה את גורן השעורים הלילה, בדקי היכן מקום משכבו, "זיהי בשכבו ובאת וגילית מרגלותיו ושכבת והוא יגיד לך את אשר תעשין" (ד). מה מקור כוחה של נעמי להצעה זו?

בועז קרוב המשפחה של נעמי התעלם מנעמי ורות הבאות לבית לחם. גם לאחר עליית מדרגה ביחסו אל רות הבאה ללקט שבלים בשדה, עוברים כשלושה חדשים מתחילת קציר השעורים ועד כלות קציר החיטים (ב', כג), ועדיין אין התקדמות ביחסו לרות מבחינה משפחתית. הויכוח והפולמוס הציבורי בעניינה של רות ממשיך להעסיק את בית המדרש, ובוועז, שכנראה כבר קבע עמדה ברורה בנושא מבחינה הלכתית, מואבי ולא מואבית, לא נותן ביטוי מעשי לעמדה זו.

נעמי, מן הסתם, חוששת שמעבר ליחס האנושי החם שבוועז הפגין כלפי רות, לא יתפתח דבר בעניין פרסום כשרותה של רות לבוא בקהל. הספק מתחיל לקנן בתוכה, שמא היא טועה בדבר עמדתו של בועז בפולמוס הציבורי, אולי גם הוא סובר שרות פסולת קהל! חששות אלו דחפו אותה להצעה הנועזת של "ובאת וגילית מרגלותיו ושכבת" ואף נתנו לה את הכוח הנפשי לשכנע את רות הצנועה לפעול במבצע זה, הגיע הזמן להעמיד את בועז במבחן המעשי של "עזאבי ולא עזאבית".

בשלב זה נעמי מסבירה לרות את הרקע למבצע ואומרת לה: ידוע לך שבעיני רבים את רות המואביה כלומר, את פסולת קהל. אך נראה לי שלדעתו של בועז את רות, ואין הוא מחשיב אותך כפסולת חיתון. אשר על כן יש לדחוף את בועז לקבל החלטה מעשית שתביא את גאולתך. בזאת יורדת רות אל הגורן.

"והי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שוכבת מרגלותיו. ויאמר מי אתי?" (שם, ח-טו) תשובתה הבוטחת של רות ממהרת לבא: "אנכי רות... אמתך". הרי לשיטתך אין כל בעיה הלכתית עם הצד ה"מואבי" שבי, אתה עצמך יכול לקחת אותי לאשה "ופרשת כנפין על אמתך כי גואל אתה" (ט). מתשובת בועז עולה שאמנם לא קיימת לגביה בעיה של פסול חיתון, אך יש בעיה בעניין גאולתה והוא מבטיח לה שיביא את עניינה אל פתרונו במהירות.

"מי את בתי"?

עם עלות השחר חוזרת רות לביתה ונעמי שואלת אותה את השאלה המוזרה, "מי את בתי?" (טז). וכי נעמי לא מכירה את בתה?! בפירוש "דעת מקרא" פירש בשני אופנים שעניינם אחד. בעלות השחר נעמי אכן לא מזהה את רות בבירור. וב"אבן עזרא" פירש "שלא ראתה אותה עד שפתחה לה את הדלת להיכנס". קשה לקבל פירושים אלו שלכאורה מתאימים לפשוטו של מקרא, אך דחוקים ביותר מבחינת המציאות. מה גם שאם השאלה היא באמת כפשוטה, התשובה הייתה צריכה להיות, 'אנכי רות בתך', כפי שרות ענתה לבועז לשאלתו מי את? "אנכי רות אמתך". ולא כפי שהכתוב שם בפיה "ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש".

על כן נראה שנעמי יודעת שרות היא זו שבאה אל ביתה ואינה שואלת אותה שאלה אינפורמטיבית. עם עלות השחר ולאחר לילה של חרדה, לילה של ספק וחשש לתגובתו של בועז, היא שואלת אותה שאלה מהותית, האם יש הכרעה בשאלה "מי את בתי?" האם את יכולה לבוא בקהל? האם הערכתה את דעתו של בועז בנושא

ההלכתי הבורר הייתה נכונה? (השווה לשאלת שאול את דוד "בן מי אתה הנער?" ע"פ הגמי ביבמות דלעיל) מדיווחה של רות על אירועי הלילה עולה תשובה חד משמעית, דעתו ההלכתית של בועז היא: עמונית ומואבית יכולות לבוא בקהל.

פרסום ההלכה – נתינת תוקף מחייב

"ושחרים הוליד בשדה מואב מן שלחו אותם חושים ואת בערא נשיו" (דבה"ב א, ח). על פסוק זה כתוב במדרש רות רבה (פרי ב, א) "ושחרים זה בועז... הוליד בשדה מואב, שהוליד ערות המואבית... חושים, שחש כנצר וביאר את ההלכה עפוני ולא עפונות עואבי ולא עואביות... ביניו נתחדשה הלכה זו". נתבונן עתה בחלק האחרון של המגילה בפרק די ונבחין שבועז לא מסתפק בלהיות "חש כנצר" לבאר את ההלכה המחודשת, אלא עושה מעשה לפרסם אותה.

בפרק די של המגילה מוזכרת רות שלוש פעמים. פעמיים "רות המואבית" ופעם אחת "רות". וכאן בא לידי ביטוי השלב האחרון בפולמוס העמונית והמואבית. בועז מציע ל"גואל" את השדה אשר מכרה נעמי, כי הוא הראשון לגאול. הגואל מקבל את ההצעה, ועונה: "אנכי אגאל". בועז מרחיב את הצעתו וחושף "מוקש", "ויאמר בעז: ביום קנותך השדה מיד נעמי, ומאת [יש לפרש ואת, כך עולה מתשובת הגואל] – רות המואבית אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו". האם אתה מוכן לשאת מואבית? מן הסתם אתה מאלה הסוברים שרות אינה יכולה לבוא בקהל. ה"גואל" מיד מתייחס לבעיה זו ועונה: "לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי", ומפרש רש"י: "לא אוכל לתת פגם בזרעו שנאמר לא יבוא עמוני ומואבי" (ע"פ רות רבה פרי ז, ט). "גאל לך אתה את גאולתי". כביכול, "זורק כפפה" ואומר לבועז נראה אותך נושא אישה מואבית?

יתכן ולעשרת הזקנים היושבים כ"בית דין" בשער העיר אין עמדה הלכתית ברורה בסוגיה שעל הפרק, ולכן הם לא מעמידים את הגואל על טעותו. לעומתם בועז צריך עכשיו להכריע במהירות ובאופן גלוי, אי אפשר בעת הזאת לעסוק רק בחידושים הלכתיים תאורטיים, יש לעשות מעשה.

בועז "מרים את הכפפה" ומודיע לזקנים וכל העם "עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך" – ומכריז – "וגם את רות המואבית אשת מחלון קניתי לי היום". אני קונה אשה מואבית. אני שהשמטתי כל הזמן את התואר "מואבית" משמה של רות, הריני להודיע בזאת שאני לוקח את רות המואבית לאשה כי עובדת היותה מואבית לא מפריעה לה לבוא בקהל. יש לי עניין לפרסם את ההלכה הזאת של עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ולכן הוא חוזר ומדגיש "עדים אתם היום".

מכאן ואילך למילה "מואבית" אין משמעות במגילה, לא רק שנתחדשה "ההלכה" לאחר שנתעלמה אלא אף פורסמה, ועל כן היא נעלמת כליל. לא נותר לבועז אלא לעשות מעשה. "ויקח בעז את רות... ותהי לו לאשה ויבא אליה ויתן לה הריון ותלד בן" (פרק ד, יג).

בעיון נוסף נבחין שלא רק המילה "מואביה" נעלמת אלא גם "בועז" ו"רות" נעלמים. לא ההורים הם אלה שמטפלים בבן שנולד אלא נעמי. לא ההורים הם אלה שקוראים שם לבן אלא השכנות, כאילו כל תפקידם של בועז ורות בא ללמדנו ש"לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" פירושו: עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית*.

* להשלמת הנושא ראה "מגילת רות בשבועות" בספרו של הרב יצחק מירסקי "הגיוני הלכה", עמ' 134 ואילך - הערת המערכת.